

ეკონომიკური მექანიზმების უზრუნველყოფის განსაზღვრა მოქმედ აგრონარმოებაში

თამარ ობლიშვილი
ეკონომიკის დოქტორი

რეზიუმე

აგრარული სექტორის მდგრადი განვითარების თანამედროვე პირობებში უზრუნველესი მნიშვნელობა ენიჭება საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების თავისებურებების, ტენდენციების კანონზომიერებათა გამოკვლევას, სასურსათო და სამრეწველო პოტენციალის ამოქმედების რეალური ფაქტორების თეორიულ-მეთოდოლოგიურ შესწავლას, ეკონომიკური რესურსების ეფექტურობას.

აგრარული სექტორის ეკონომიკური რესურსების გამოყენების ეფექტიანობის დადგენა რთული და მრავალმხრივია, მითუმეტეს მაშინ, როდესაც მიმდინარეობს საბაზრო ურთიერთობების სრულყოფა. ასეთ პირობებში საჭირო ხდება შიდა რესურსების მაქსიმალური მობილიზება, რომლის თავმოყრა და რეალიზაცია დიდ ძალისხმევას მოითხოვს, ამიტომ გადაუდებელი ამოცანაა ქვეყნის ეკონომიკური რესურსების სწორი შეფასება და მისი რეალიზაციის შესაძლებლობათა სრული გამოვლენა. უნდა შეიმუშავდეს ახალი აგრარული პოლიტიკა, რომელშიც უნდა აისახოს ეკონომიკური გარდაქმნების გლობალურ პროცესში სოფლის მეურნეობის როლი, მისი განვითარების მიზანი, სტრუქტურა, აგრარული წარმოების პოტენციალის უფრო სრულად ამოქმედების ურთიერთ განმაპირობებელი ფაქტორები, კერძო და სახელმწიფო სექტორის, მცირე, საშუალო საწარმოებისა და მსხვილი სამეურნეო სისტემების განვითარება, სოფლის მეურნეობის ტერიტორიული გადაადგილების და სპეციალიზაციის ძირითადი მიმართულებანი და სხვა.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური მექანიზმები, აგრონარმოება, არარაციონალური თანაფარდობა, საკრედიტო რესურსები, ინდიკატორული დაგეგმვა.

DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF ECONOMIC MECHANISMS IN CURRENT AGRO PRODUCTION

Tamar Oblishvili

SUMMARY

In the modern conditions of sustainable development of the agrarian sector, the primary importance is given to examine the peculiarities of economic and social development of Georgia, regularity of the tendencies, theoretical-methodological study of real factors of enactment of food and industrial potential, efficiency of

economic resources.

Establishing the effectiveness of the use of economic resources of the agrarian sector is difficult and versatile, especially when the perfection of market relations is being. In such conditions the maximum mobilization of internal resources becomes necessary, which gathering and realization requires great effort, therefore, the urgent task is the correct evaluation of the economic resources of the country and complete revealing of its realization opportunities. A new agrarian policy should be developed, in which should be reflected the role of agriculture in the global process of economic transformation, the purpose of is development, structure, mutual conditioning factors of more fully triggering of agricultural production potential, development of private and state sector, small, medium enterprises and large economic systems, main directions of agricultural territorial movement and specialization and etc.

* * * *

აგროსამრეწველო სასურსათო კომპლექსის ეკონომიკური მექანიზმი - ესაა საქონელმწარმოებლებზე (მწარმოებელსა და ს/ს მიწის მესაკუთრეებზე) ეკონომიკური ზემოქმედების ბერკეტების და მეთოდების ერთობლიობა საინვესტიციო და საწარმოო მოტივაციის გაძლიერების მიზნით. მისი მთავარი ელემენტებია: ფასი, გადასახადები, კრედიტი, დაზღვევა, ანუ ეკონომიკური მექანიზმის საფუძველს განსაზღვრავს საქონელზე ფასწარმოქმნის და ფინანსურ-საკრედიტო ურთიერთობები. თანამედროვე აგროსამრეწველო კომპლექსის ეკონომიკური მექანიზმის ძირითადი ამოცანებია უზრუნველყოს შესაბამისი გაცვლა სოფლის მეურნეობისა და მრეწველობის დარგებს შორის, სამომხმარებლო ბაზრის გაჯერება სამამულო სურსათით, რაც ირიბად ნიშნავს სამამულო აგრონარმოების ეფექტურ განვითარებას.

სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების დაბალი რენტაბელობის ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი აგროპროდუქციისა და მისი კვლავწარმოებისათვის საჭირო საწარმოო რესურსებზე ფასების ჩამოყალიბებული არარაციონალური თანაფარდობაა. შესაბამისი მასალების გაანალიზების საფუძველზე მივედით იმ დასკვნამდე, რომ რეფორმირებამდე სოფლის მეურნეობაში საკმაოდ განვითარებული იყო შიდა დარგობრივი კონკურენცია, მაგრამ პრაქტიკულად ნულამდე იყო დასული დარგთაშორისი კონკურენტული პოტენციალი, ანუ კონკუ-

რენცია ერთი და იგივე სახეობის მწარმოებელი ს/ს დანიშნულების მიწების მფლობელებს შორის. იგივე შიძლება ითქვას ეკონომიკური მექანიზმის მეორე ძირითადი ელემენტის - საკრედიტო სისტემის შესახებ. ის ფაქტი, რომ აგრარული სექტორის რეფორმირების დაწყებიდან დღემდე ვერ მოხერხდა მიწის გამოყენება სესხის მიღებისათვის, ან ის ფაქტი, რომ დღემდე გრძელვადიან საკრედიტო რესურსებზე ძირითადად შენარჩუნებულია 20-25%-იანი სასესხო სარგებელი, იმის მანიშნებელია, შესაძლებელია ითქვას ისიც, რომ ეკონომიკური მექანიზმის ეს ელემენტიც ფაქტიურად უმოქმედოა საქართველოს სინამდვილეში. მდგომარეობის შედარებით გამოსწორების მიზნით უნდა გაგრძელდეს საქონელმწარმოებელთა მიერ კომერციული ბანკებიდან აღებული სესხების საპროცენტო განაკვეთების სახელმწიფოს მიერ სუბსიდირების პრაქტიკა, სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამების დაფინანსება, განსაკუთრებით ისეთი პროგრამებისა, როგორიცაა: დეგრადირებული და ეროზირებული მიწების აღდგენის და ნაყოფიერების ამაღლების, ტყის დაცვისა და მელიორაციის, მცენარეთა და ცხოველთა მაღალპროდუქტიული, დაავადება გამძლე ახალი ჯიშების გამოყვანის და სხვა პროგრამები. ასევე სხვა ის ღონისძიებები, რომლებიც გარკვეულწილად ხელს შეუწყობენ შეღავათიან საკრედიტო რესურსებზე საქონელმწარმოებელთა ხელმისაწვდომობის გაზრდას. ამ მიზნით აუცილებელია სახელმწიფოს მიერ გატარდეს აგრარული წარმოების დაკრედიტების საკითხის მოგვარება. უნდა დაჩქარდეს სპეციალური აგრო-საკრედიტო სისტემის ფორმირება, რომლის გარეშე სასოფლო-სამეურნეო წარმოების აღმავლობა პრაქტიკულად შეუძლებელია. აგრარულ საკრედიტო სისტემის ჩამოყალიბებას საფუძვლად უნდა დაედოს განვითარებული სოფლის მეურნეობის მქონე ქვეყნების პრაქტიკული გამოცდილება (გერმანიაში "რაიფა-ზენი"-ს კრედიტი, ნიდერლანდებში "რაბოპინკი", საფრანგეთში "აგროკოლი" და ა.შ.) და ჩვენი სოფლის მეურნეობის სპეციფიკური თავისებურებანი. ჩამოთვლილი ქვეყნების ანალოგიურად, ჩვენს ქვეყანაში ასეთი აგრარული საკრედიტო სისტემის ჩამოყალიბებასა და საწყისი კაპიტალის ფორმირებაში საქონელმწარმოებელთა თანამონაწილეობასთან ერთად სახელმწიფოს წილი ძირითადი უნდა იყოს. სახელმწიფოს მიერ მიღებული შესაბამისი ნორმატიული აქტით უნდა განისაზღვროს აგროსაკრედიტო სისტემის ფორმირებისა და ფუნქციონირების ძირითადი პრინციპები.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ბერკეტი ქვეყანაში მოქმედი ეკონომიკური მექანიზმისა შესაძლებელია ქონების დაზღვევა გახდეს, რომელიც დღეისათვის რაიმე არსებით როლს არ თამაშობს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარებაში, თუმცა ამის ტენდენცია სახელმწიფო სუფსიდირების დახმარებით უკვე შეიმჩნევა. ეს ფაქტორი განსაკუთრებით

მნიშვნელოვანია ჩვენი ქვეყნისათვის, სადაც მიწაზე მეურნეობრიობა ძირითადად მეტეოროლოგიურ პირობებზეა დამოკიდებული, სადაც როგორც წესი მოსავლიან წლებს გარკვეული თანმიმდევრობით მოუსავლიანი წლები ცვლის. ასეთ პირობებში დღის წესრიგში ყოველთვის დგება მოსავლისა და უძრავი ქონების დაზღვევის შეღავათიანი სადაზღვეო სისტემის ამოქმედების საკითხი. მიუხედავად ასეთი დიდი მნიშვნელობისა, ეკონომიკური მექანიზმის ეს ბერკეტიც ფაქტიურად არ გამოიყენება ჩვენს სოფლად სადაზღვეო სისტემის განვითარებლობა ხელს უშლის პირველყოვლისა სოფლად საქონელმწარმოებელთა, გლეხურ მეურნეობათა და ოჯახური მეურნეობების განვითარებას. რისკის დაზღვევის პროგრესული ფორმების შემოღება აუცილებელია ასევე იმ ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის, რომლებიც თავიანთ სახსრებს აბანდებენ სასოფლო-სამეურნეო მიწებში. რიგ ქვეყნებში სადაზღვეო სისტემის აღორძინებისა და ეფექტიანობის ამაღლების მიზნით გამოყენებულია სახელმწიფოს თანამონაწილეობა სოფლად საქონელმწარმოებლების დასაზღვევი ქონების გადასახადის დაფარვაში. საქართველოში ბოლო რამდენიმე წელია აღნიშნული პრაქტიკა დაინერგა და საკმაოდ წარმატებულადაც ხორციელდება. ის ერთ-ერთი სახელმწიფო პროგრამის ფარგლებშია გაერთიანებული და მისი მომხმარებელი ყოველწლიურად იზრდება. ანალოგიური პრაქტიკაა ევროპის ცალკეულ ქვეყნებშიც და იგი აჩვენებს, რომ ეს პროგრამა ფრიად საყურადღებოა.

და ბოლოს, უნდა აღინიშნოს ეკონომიკური მექანიზმის ერთ-ერთი ძირითადი ბერკეტის - საგადასახადო სისტემის შესახებ. ქვეყანაში მოქმედი საგადასახადო სისტემის მიხედვით, სასოფლო-სამეურნეო საწარმოები, რომელთა ბრუნვა არ აღემატება წლის განმავლობაში 500 000 ათას ლარს, თავისუფლდებიან ამ სახის გადასახადისაგან. ამდენად, ეს პრობლემა აბსოლუტურად სოფლად საქონელმწარმოებლებისათვის ანუ წვრილი მიწათმოქმედი გლეხებისათვის არ არსებობს. აქ თავს იჩენს ერთი ძალზედ მნიშვნელოვანი საკითხი - მიწის გადასახადი. დღეისათვის ს/ს სავარგულებზე გადასახადი არსებობს როგორც მოხმარებულ მიწაზე, რომელიც 5 ჰექტარზე მეტია, ისე მის განკარგულებაში არსებულ სარწყავ წყალზეც, რაც სრულიად ნორმალური და მისაღებია, თუმცა არის ერთი პრობლემა - გადასახადი გამოუყენებელ მიწებზეც იგივეა, რაც მოხმარებაში არსებულ ს/ს მიწებზე. ჩვენი აზრით კი ეს სრულიად არამართებულია, მითუმეტეს იმ პირობებში, როცა ჩვენს ქვეყანას არ აქვს ფუფუნება თუნდაც ერთი გოჯი მიწა დაუშუშავებელი ჰქონდეს. ასეთ შემთხვევაში ყველაზე მისასაღმებელია გადასახადის გაზრდის მეთოდით "დასჯა" იმ ფერმერებისა და მიწის მესაკუთრეებისა, ვინც სათანადოდ ან საერთოდ არ იყენებს მიწას. იგი იძულებული გახდება ან თვითონ უზრუნველყოს მიწის

დამუშავება, გაცეს იჯარით, გააქირაოს ან გაყიდოს მის საკუთრებაში არსებული ს/ს სავარგული. სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებისათვის, გლეხური ფერმერული მეურნეობებისათვის, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ასევე მნიშვნელოვანია სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის გადასახადიც, რომელსაც დღეს მოქმედი კანონის თანახმად არ იხდიან 5 ჰექტრამდე მიწის მეპატრონეები, აგრეთვე სახელმწიფო საკუთრების საცდელ-ექსპერიმენტალური, სამეცნიერო-კვლევითი და სასწავლო უმაღლესი სასწავლებლები და სხვა მოსარგებლენი. ძირითადი მიზანი ამ გადასახადის დაწებისა არის მიწის დაცვისა და ათვისების, მიწის ნაყოფიერების ამაღლებისა და რაციონალურად გამოყენების სტიმულირება. ის უნდა გამოიყენებოდეს მიწის კადასტრის და მონიტორინგის, მინათმონყობის, ნიადაგის ნაყოფიერების ამაღლების და სხვა მიზნებისათვის, რომელიც საბოლოო ანგარიშით მიწის მაღალნაყოფიერ და პროდუქტიულ გამოყენებას უკავშირდება. ამ მიზნით ადგილობრივ და ცენტრალურ ბიუჯეტში აკუმულირებული თანხები ათვისებლობის შემთხვევაში არ უნდა ამოიღებოდეს და არ უნდა იხარჯებოდეს სხვადასხვა მიზნებზე. დღეს ეს გადასახადი არ ამართლებს მიზნებს. საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ ამ სახის გადასახადიდან პრაქტიკულად არაფერი ხმარდება მიწის ნაყოფიერების ამაღლებას, მიწების ეროზიისაგან დაცვის ღონისძიებების გატარებას, მიწებზე კულტურულ-ტექნიკური სამუშაოების ჩატარებას და ა.შ., რის შედეგადაც სახეზე გვაქვს ქარის მიერი და წყლის მიერი ეროზიით დაზიანებული ათობით ათასი ჰექტარი მიწა, ნაყოფიერება დაქვეითებული და დამლაშებული ნიადაგების სულ უფრო მზარდი რაოდენობა, გაუდაბნოების, მეორადი დაჭაობების და სხვა არასასურველი პროცესები. ჩვენი გათვლებით, გადასახადების სრულად მიმართვა მიზნობრივად მიწის დაცვისა და ნაყოფიერების ამაღლებისათვის, რაც ყოველწლიურად დაახლოებით 15-20 მილიონ ლარს შეადგენს და პლუს ამას მომატებული გადასახადი დაუმუშავებელ მიწებზე, სრულიად საკმარისი იქნებოდა ეროზიული პროცესების შესაჩერებლად და ნიადაგის ნაყოფიერების შესანარჩუნებლად, რომლებსაც დღეს საქართველოში პრაქტიკულად შეუქცევადი ხასიათი აქვს.

სახელმწიფო რეგულირების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ბერკეტს აგროწარმოებაში ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ინდიკატური დაგეგმვა წარმოადგენს. ინდიკატური გეგმა არ შეიცავს

დირექტიულ დავალებებს რაიონებზე და ცალკეულ საწარმოებზე და არ ზღუდავს მეურნე სუბიექტის საქმიანობის მიზნებსა და მიმართულებებს. პირიქით, აწვდის მათ ინფორმაციას ქვეყანაში წარმოების მოცულობისა და პერსპექტიულ განვითარებაზე, ასევე საბაზრო კონიუნქტურაზე, პროდუქციის წარმოებისა და მოხმარების ბალანსზე. ინდიკატორული გეგმის მთავარი შემადგენელი ნაწილი სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამებია, რომლითაც სახელმწიფო უნდა ახორციელებდეს ეკონომიკის რეგულირებას, პრიორიტეტული დარგებისათვის საჭირო პირობებისა და გეგმით გათვალისწინებული პროგნოზული პარამეტრების მიღწევას. სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამები სახელმწიფო ბიუჯეტიდან უნდა ფინანსდებოდეს, ამით არ დაიკარგება ბიუჯეტური სახსრების, პრიორიტეტული დარგებისა და სფეროების აღორძინების კარგი შესაძლებლობები. სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამების საბოლოო მიზანი ქვეყნის სართო ეკონომიკურ ზრდას, სხვადასხვა საწარმოო-ეკონომიკურ პირობებში მყოფი რეგიონების ეკონომიკურ გამოთანაბრებას და საბოლოო ანგარიშით მოსახლეობის დასაქმებას და ცხოვრების დონის ამაღლებას უნდა ემსახურებოდეს. ამდენად, ნებისმიერი პროგრამა შერჩეული უნდა იქნეს კონკურსის საფუძველზე წინასწარ განსაზღვრული პრიორიტეტების, დასახული მიზნებისა და ამოცანების გათვალისწინებით. საბოლოოდ ინდიკატორული დაგეგმვა აგრო წარმოების რეგულირების მნიშვნელოვანი ბერკეტია, რაც კიდევ უფრო მეტ დახვეწას და გააზრებას მოითხოვს.

დასკვნის სახით შეიძლება აღინიშნოს, რომ აგრო-სამრეწველო-სასურსათო კომპლექსში მოქმედი ეკონომიკური მექანიზმები ამ სფეროში შექმნილი რეალური მდგომარეობის შეუსაბამოა და მოითხოვს დახვეწას. უკანასკნელი რამდენიმე წლის მცდელობის მიუხედავად, ეკონომიკური მექანიზმის ვერცერთი ბერკეტი ვერ პასუხობს სათანადოდ დროის მოთხოვნებს, თუმცა აუცილებლად აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ მცდელობა და მუშაობა ამ კუთხით აქტიურად მიმდინარეობს და დიდად გასხვავდება 10-15 წლის წინანდელი მდგომარეობისაგან. თუმცა მიგვაჩნია, რომ აგრო-სასურსათო სექტორში მდგომარეობის გამოსწორების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პირობა არსებული ეკონომიკური მექანიზმის სრულყოფაა, რაც სწორი აგრარული პოლიტიკის შემუშავებასა და განხორციელებაზეა დამოკიდებული.